فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال شانزدهم، شماره شصت و چهارم، ص۱۲۳-۱۰۳، تابستان ۱۴۰۱
Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 16, No. 64, P 103-123, Summer 2022

مقاله پژوهشی
Research Article

بررسی وضعیت موجود مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی در ایران

حمیدرضا صرّامی فروشانی[۱]، فاطمه صّرامی فروشانی[۲]، رضا احمدی مقدم[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۹

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی بر حسب میزان اهمیت (قابلیت اجرا) و وضعیت موجود (میزان اجرا) بود. **روش:** روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی و پیمایشی بود که با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل همه کارشناسان فرهنگی و پیشگیری اولیه از اعتیاد دستگاه‌های عضو و مرتبط با ستاد مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۹۸ در سطح کشور بود. از میان کارشناسان فرهنگی و پیشگیری در مراکز همه استان‌های کشور مستقر در دستگاه های کلیدی حوزه فرهنگی و پیشگیری از اعتیاد، ۲۷۵ نفر بر اساس جدول برآورد حجم نمونه کرجسی و مورگان و نیز روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی انتخاب شدند. به منظور سنجش روایی و پایایی پرسش‌نامه از شیوه اعتبار محتوایی کیفی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. **یافته‌ها:** نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد که هنگام مقایسه بین راهبرد هشت‌گانه بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری به نفع میزان اهمیت (قابلیت اجرا) وجود داشت. علاوه بر این، با توجه به بزرگتر بودن میانگین رتبه‌های میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبردهای‌های هشت‌گانه نسبت به میانگین رتبه‌های وضعیت موجود (میزان اجرا) می‌توان گفت که وضعیت عملیاتی شدن راهبرد هشت‌گانه در سطح مطلوبی نیست. **نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج پژوهش می‌توان گفت که پیشگیری از اعتیاد نیازمند یک مدیریت فرهنگی است که بتوان از طریق آن در راستای کاهش فقر فرهنگی در جامعه و افزایش رویکرد فرهنگی – اجتماعی در پیشگیری از اعتیاد گام‌های تحولی در کانون های هدف جامعه برداشت.

کلیدواژه‌ها: اعتیاد، پیشگیری اولیه، رویکرد فرهنگی، مدیریت راهبردی

۱. نویسنده مسئول: پژوهشگر اعتیاد، دکترای مدیریت و برنامه‌ریزی امور فرهنگی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران، پست الکترونیک: Hamid.sarrami@yahoo.com

۲. مدرس دانشگاه، دکترای جامعه شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب، تهران، ایران.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

مقدمه

امروزه اعتیاد به مواد مخدر از جمله مهم‌ترین بحران‌هایی است که جوامع بشری با آن روبه‌رو است؛ زیرا این پدیده بر تمامی ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و دیگر جنبه‌های جوامع، اثرگذار است (چن[1] و همکاران، ۲۰۲۰). بنابراین بی‌اعتنا بودن نسبت به این معضل اجتماعی به یقین آسیب‌های جبران‌ناپذیر و پیامدهای ویرانگری برای شخص، خانواده و درنهایت جامعه خواهد داشت (دانایی، طیبی راد، خاتمی و رنجبر، ۱۳۹۷). اگر از منظر اقتصادی به موضوع اعتیاد بنگریم، خواهیم دید که هزینه‌های درمان بسیار بالاتر از هزینه‌های پیشگیری در این زمینه است، چرا که ارز زیادی برای تهیه دارو صرف می‌شود، همین‌طور کشف مواد و معالجه افراد وابسته به آن نیز بسیار پرهزینه است؛ به همین دلیل پیشگیری در این زمینه لازم و ضروری به نظر می‌رسد (ممیز، گلشن و طالبیان، ۱۴۰۰). پیشگیری اولیه از اعتیاد عبارت است از اقداماتی که به منظور حفظ سلامتی افراد سالم و جلوگیری از بروز بیماری یا همان اعتیاد در آن‌ها صورت می‌گیرد و با اقداماتی مانند ارتقای سطح بهداشت عمومی، بهزیستی و کیفیت زندگی افراد تأمین می‌گردد. بنابراین مقصود از پیشگیری اولیه، پیشگیری قبل از ایجاد بیماری با کنترل علل و عوامل خطر می‌باشد (آفیوسه، پیک و اریوچ[2]، ۲۰۲۰). به دلیل اینکه مجموع عوامل فردی، محیطی و اجتماعی در گرایش به سمت مواد مخدر نقش دارند، لذا در اقدامات پیشگیرانه از اعتیاد نیز باید یک رویکرد جامع و سیستمی را در نظر گرفت (درویشی، بختیاری و گله جاری، ۱۴۰۰).

به همین منظور در دهه‌های اخیر، راهبردهای جدیدی در حوزه پیشگیری از اعتیاد مطرح شده که در آن‌ها میزان توجه به راهبردهای فرهنگی بیش از پیش به چشم می‌خورد. منظور از راهبردهای فرهنگی پیشگیری از اعتیاد، کلیه تصمیمات عملی اتخاذ شده، اقدامات و فعالیت‌های معطوف به امور آموزشی ـ تربیتی، آگاهی بخشی، ایجاد ضمانت‌های غیررسمی در کلیت بطن و متن جامعه در زمینه پیشگیری از اعتیاد، برجسته‌سازی ابعاد فرهنگی ضد اعتیاد در مذهب، عرف و آداب و رسوم،

1. Chen
2. Afuseh, Pike & Oruche

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

تضـعیف ابعـاد فرهنگی معطوف به ترویج اعتیاد و... است. این راهبردها با تأثیرگذاری بر نگرش کلیه آحاد جامعـــه و یا جامعه هدف (مرحله پیشگیری همگانی) از گرایش به مواد مخدر پیشگیری کرده، از میزان مصرف مـواد و تشـدید عـوارض آن در گـروه یـا اجتمـاع مشـــخص (پیشـــگیری انتخابی) کاسته و یا از عود مجدد فرد وابسته به مواد (پیشگیری موردی) جلوگیری کـرده و خانواده و جامعـه را بـه انحـاء گونـاگون، در راه بـازپروری و بـازتوانی و حمایـت افـراد در معرض عود ترغیب می‌کند (صالحی امیری و عبدالملکی، ۱۳۹۳). مـدیریـت راهبردی نیز هنر و علم تـدوین، اجرا و ارزیـابی تصـمیمـات وظیفـه‌ای چندگانه است که سـازمان را قادر می‌سـازد به اهداف بلند مدت خود دسـت یابد (دیوید[1]، ۱۳۹۷). از این منظر مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی به معنای تدوین، اجرا و ارزیابی راهبردها و برنامه‌های عملیاتی فرهنگی جهت دسـت‌یابی به اهداف بلند مدت در حوزه پیشگیری اولیه از اعتیاد قلمداد می‌گردد. در این زمینه ممیز و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسـیدند که توجه به راهبردهای فرهنگی (مانند پاکسازی محیط‌های آلوده، الگوسازی، آگاه‌سازی و ...) در قیاس با سایر راهبردها، نقش مهمی در محدودسازی و پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر ایفا می‌کند. عبداللهی و دارابی (۱۳۹۹) نیز بیان کرده‌اند که تمرکز بر سـاختارهای محیطی جوامع می‌تواند روندهای پیشگیرانه را کاربردی‌تر نماید. درویشی و همکاران (۱۴۰۰) طی پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که چالش‌هایی مانند ناتوانی مامورین در ورود و کشف مواد به دلیل به‌کار گیری تکنولوژی روز توسـط توزیع‌کنندگان و ضـعف همکاری سـازمان‌های دخیل در مقابله با توزیع‌کنندگان مواد مخدر از جمله چالش‌های انتظامی در پیشـگیری از اعتیاد اسـت. پاکوته[2] و همکاران (۲۰۱۹) نیز بیان کردند که شـناسـایی و مداخله زودهنگام به منظور کاهش خطرات مرتبط با مواد ضروری است و پیشگیری، بهترین راهبرد برای جلوگیری از گرایش به مواد اسـت. اسـپات[3] و همکاران (۲۰۰۲)، بحرینی بروجنی، قائدامینی هارونی، سـعیدزاده و سـپهری بروجنی (۱۳۹۳) و برقراری (۱۳۹۱) بر آموزش مهارت‌های زندگی

1. David
2. Paquette
3. Spoth

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

تاکید دارند. مهدویان‌فر، مسعودنیا و یزدانی زازرانی (۱۳۹۸) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که فقدان بازاریابی اجتماعی، ضعف برنامه عملیاتی، فقدان نظام ملی پیشگیری، فقدان نظارت و ارزیابی و در نهایت ضعف همکاری بین‌بخشی از مهم‌ترین موانع اجرایی سیاست‌گذاری پیشگیری اولیه از اعتیاد قلمداد می‌شود. پورمنافی و قربانی (۱۳۹۷) نیز به این نتیجه رسیدند که فضای مجازی و مسئول‌سازی، مشارکت اجتماعی، آگاه‌سازی، تولیدات خاص و مدیریت می‌توانند نقش بسزایی در پیشگیری از اعتیاد داشته باشند. ابراهیم بابایی (۱۳۹۱) نیز عنوان کرده که بین پنج بعد عوامل فرهنگی شامل ارزش‌های فرهنگی، آداب و رسوم، هویت فرهنگی، مصرف کالاهای فرهنگی و خرده فرهنگ همسالان با پیشگیری از اعتیاد جوانان شهر اصفهان رابطه معنادار وجود دارد. دینگل، کراویس و فرینگس[1] (۲۰۱۵) بر توضیح چگونگی دخیل شدن عوامل اجتماعی در روند اعتیاد تاکید دارند. این عوامل ممکن است به عنوان انگیزه یا موانعی برای بهبودی عمل کنند. اسپات، گویل و دای[2] (۲۰۰۲) در پژوهشی تاکید کرده‌اند که مداخلات آموزشی مهارت‌های خانواده که برای جمعیت‌های عمومی طراحی شده‌اند، این پتانسیل را دارند که شروع مصرف الکل را به تأخیر بیندازند و ممکن است از هزینه‌های قابل توجهی برای جلوگیری کنند. تجزیه و تحلیل اقتصادی چنین مداخلاتی می‌تواند راهنمایی‌های ارزشمندی در شکل گیری خط مشی عمومی ارائه دهد.

نگاهی به مطالعات پیشین در مورد پیشگیری از اعتیاد و مصرف مواد، حاکی از این است که راهبردهای فرهنگی در پیشگیری از اعتیاد نقش موثری دارند؛ با این وجود مدل فرهنگی مشخصی در این زمینه در کشور وجود نداشته است و دستگاه‌های فرهنگی عضو و مرتبط با ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری که رسالت عرصه فرهنگی به منظور پیشگیری اولیه از اعتیاد کشور را عهده‌دار هستند، به صورت جزیره‌ای، ناهماهنگ، موازی و پراکنده، هر کدام به نوعی ساز خود را نواخته‌اند که تاثیر جدی در جلوگیری از ورود نوجوانان و جوانان به چرخه مصرف مواد نداشته است. براساس مفاد سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد که در سال ۱۳۹۰ در ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری تصویب

1. Dingle, Cruwys & Frings
2. Spoth, Guyll & Day

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]
[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

شده و برای یک دوره پنج ساله وظیفه دستگاه‌های مختلف را مشخص کرده است، مقرر بوده است که اقدامات مشخصی صورت گرفته و نتایج واضح براساس شاخص‌های از پیش تعیین شده حاصل می‌شده است؛ لیکن در عمل این موضوع مطابق انتظار پیش نرفته است، به گونه‌ای که بر اساس نتایج حاصل از طرح پژوهش ارزشیابی سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد حدود ۱۵ درصد از جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال کشور در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ تحت پوشش برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد قرار گرفته‌اند. به همین منظور ارائه یک الگوی فرهنگی با تاکید بر مدل علمی مدیریت راهبردی پیشگیری از اعتیاد، می‌تواند از گرایش افراد به مصرف مواد و اعتیاد جلوگیری کند و از ضررهای فردی، خانوادگی، اقتصادی، بهداشتی، توسعه جرائم و کاهش سرمایه اجتماعی جلوگیری نماید و راه‌گشای روشی جدید باشد تا بدین ترتیب شاهد کاهش میزان بروز اعتیاد (پیشگیری اولیه) در سطح کشور باشیم. بنابراین سوال اصلی پژوهش حاضر این بود که وضعیت مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی بر حسب میزان اهمیت (قابلیت اجرا) و وضعیت موجود (میزان اجرا) چگونه است؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

پژوهش حاضر از حیث روش از نوع توصیفی-تحلیلی و از لحاظ گردآوری اطلاعات از نوع پیمایش بود. جامعه آماری این پژوهش را کلیه کارشناسان فرهنگی و پیشگیری اولیه از اعتیاد دستگاه‌های عضو و مرتبط با ستاد مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۹۸ در سطح تمامی استان های کشور تشکیل می‌دادند. به بیان دقیق‌تر؛ از میان کارشناسان فرهنگی و پیشگیری در مراکز کلیه استان‌های کشور مستقر در دستگاه‌های کلیدی حوزه فرهنگی و پیشگیری از اعتیاد شامل اداره کل آموزش و پرورش، دانشگاه‌های دولتی، اداره کل صدا و سیما، کارشناسان فرهنگی و پیشگیری دبیرخانه شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و اداره کل بهزیستی استان‌ها، جمعا ۲۷۵ نفر با استفاده از جدول برآورد حجم نمونه کرجسی و مورگان[1] (۱۹۷۰) و نیز روش نمونه‌گیری طبقه‌ای

1. Krejcie & Morgan

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

نسبتی انتخاب شدند و به پرسشنامه محقق ساخته پاسخ دادند. نمونه‌گیری از تمام استان‌های کشور صورت گرفت. از مجموع ۲۷۵ پاسخگو دریافت شده از استان‌های کشور مشخص شد که در دو استان خراسان رضوی و لرستان ۱۰ نفر، در استان گیلان، البرز، خراسان جنوبی و یزد ۸ نفر و در استان هرمزگان ۷ نفر پاسخگو بودند. در بقیه استان‌ها ۹ نفر به پرسشنامه پاسخ داده بودند. از مجموع این افراد ۲۲/۵٪ (۶۲ نفر) زن و ۷۷/۵٪ (۲۱۳ نفر) مرد بودند. میانگین سن افراد شرکت‌کننده در پژوهش ۶/۱۸ ± ۴۲/۶۵ سال با کمینه ۲۹ و بیشینه ۵۸ سال ثبت شده است. همچنین ۱۹/۳٪ (۵۳ نفر) دارای تحصیلات کارشناسی، ۶۷/۶٪ (۱۸۶ نفر) کارشناسی ارشد و ۱۳/۱٪ (۳۶ نفر) دکترا بودند. از نظر سابقه خدمت نتایج نشان داد که میانگین سابقه خدمتی افراد شرکت‌کننده در پژوهش ۶/۷۸ ± ۱۸/۰۳ سال با کمینه ۲ و بیشینه ۳۵ سال بود. از نظر سابقه کار در حوزه اعتیاد تمام ۲۷۵ نفر به سال‌های کار در این زمینه اشاره کرده بودند. میانگین سابقه خدمتی افراد شرکت‌کننده در پژوهش ۷/۰۳ ± ۱۱/۸۶ سال با کمینه ۱ و بیشینه ۳۲ سال بود.

ابزار

۱- پرسشنامه محقق ساخته: این پرسش‌نامه در بخش کمّی تحقیق برگرفته از مطالعه کیفی که توسط محقق انجام پذیرفته تدوین شده است و توسط کارشناسان فرهنگی و پیشگیری از اعتیاد استان‌های کشور بر حسب میزان اهمیت (قابلیت اجرا) و وضع موجود (میزان اجرا) تکمیل شده است. این پرسشنامه ۳۰ آیتم دارد و هشت بُعد زیر را در بر می‌گیرد: تعامل هم‌افزا بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشگیری از اعتیاد (آیتم‌های ۱و۲)، اعمال سیاست‌های پیشگیرانه در محیط‌های آموزشی (رسمی و غیر رسمی) (آیتم‌های ۶-۳)، توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی (آیتم‌های ۱۰-۷)، پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشگیرانه (آیتم‌های ۱۱-۱۴)، آسیب‌شناسی سیاست‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشگیری اولیه از اعتیاد (آیتم‌های ۱۷-۱۵)، اعمال مدیریت دانش در رویکرد فرهنگی پیشگیری از اعتیاد (آیتم‌های ۲۲-۱۸)، بهره‌مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد (آیتم‌های ۲۶-۲۳)، اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از عوامل

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

پیشران در گرایش به مواد و کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل محافظت‌کننده در جامعه (آیتم‌های ۳۰-۲۷). مقیاس این پرسش‌نامه از نوع لیکرت بوده و از ۱ تا ۵ از خیلی کم تا خیلی زیاد رتبه‌بندی می‌شود. به منظور سنجش اعتبار پرسش‌نامه از شیوه اعتبار محتوایی صوری کیفی استفاده شده است. اعتبار محتوایی صوری به توافق چند داور و متخصص پیرامون سوالات شاخص‌ها و مولفه‌های متغیرهای پژوهش بر می‌گردد (ساروخانی، ۱۳۸۷). از این منظر ابزار تنظیم شده براساس شاخص‌ها (برنامه‌های عملیاتی) و مولفه‌های (راهبردهای) هشت‌گانه مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی با رجوع به خبرگان حوزه‌های فرهنگی و پیشگیری از اعتیاد مورد ارزیابی و تأئید قرار گرفته است. ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه برحسب میزان اهمیت (با مقدار آلفای ۰/۸۴) و وضع موجود (با مقدار آلفای ۰/۸۷) به دست آمد.

یافته‌ها

ابتدا با استفاده از آزمون کلموگروف- اسمیرنوف، وضعیت نرمال بودن توزیع داده‌ها مشخص شد. نتایج نشان داد که توزیع داده‌های راهبردهای هشت‌گانه برحسب میزان اهمیت (قابلیت اجرا) و وضعیت موجود (میزان اجرا) براساس آزمون آماری کولموگروف- اسمیرنوف تک نمونه‌ایی نرمال نیست (p<۰/۰۱). بنابراین ازتحلیل دو متغیره و از نوع آزمون تفاوت معناداری و آزمون یو من— وایت نی[1] استفاده شد. در جدول ۱ توزیع راهبرد تعامل هم‌افزا بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشگیری از اعتیاد بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) نشان داده است.

جدول ۱: توزیع راهبرد تعامل هم‌افزا بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشگیری از اعتیاد بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

تعامل هم‌افزا بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشگیری از اعتیاد		آزمون من- وایت نی		
نوع وضعیت	نمونه کل(تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۶۳/۶۲		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۸۹/۳۸	-۱۷/۳۶۱	۰/۰۰۱
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰			

1. Mann -Whitney U Test

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشـــان می‌دهد، در راهبرد تعامل هم‌افزا بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشـگیری از اعتیاد برحسـب وضـعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد تعامل هم‌افزا بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشگیری از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکســـان نیســـت. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه ۳۸۹/۳۸) بیشـــتر از میزان وضـــعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه۱۶۳/۶۲) می‌باشـد. لذا وضـعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست.

در جدول ۲ توزیع راهبرد اعمال سیاست‌های پیشگیرانه در محیط‌های آموزشی (رسمی و غیررسـمی) بر حسـب وضـعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

جدول ۲: توزیع راهبرد اعمال سیاست‌های پیشگیرانه در محیط‌های آموزشی (رسمی و غیررسمی) بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

اعمال سیاست‌های پیشگیرانه در محیط‌های آموزشی (رسمی و غیررسمی) نوع وضعیت		آزمون من- وایت نی		
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۳/۰۹		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۹/۹۱		
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰		-۱۹/۰۴۷	۰/۰۰۱

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشـــان می‌دهد، در راهبرد اعمال ســـیاســـت‌های پیشگیرانه در محیط‌های آموزشـی (رسـمی و غیررسـمی) برحسـب وضـعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد اعمال سـیاسـت‌های پیشـگیرانه در محیط‌های آموزشـی (رسـمی و غیررسـمی) برحسـب وضـعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکسان نیست. بدین ترتیب که

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۳۹۹/۹۱**) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۱۵۳/۰۹**) می‌باشد. لذا وضعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست. در جدول **۳** توزیع راهبرد توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

جدول ۳: توزیع راهبرد توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی نوع وضعیت	آزمون من- وایت نی			
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۹/۱۳		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۳/۸۷	-۱۸/۲۵۶	۰/۰۰۱
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰			

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد، در راهبرد توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد؛ به بیان دیگر؛ راهبرد توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکسان نیست. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۳۹۳/۸۷**) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه**۱۵۹/۱۳**) می‌باشد. لذا وضعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست. در جدول **۴** توزیع راهبرد پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشگیرانه بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

جدول ٤: توزیع راهبرد پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشگیرانه بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشگیرانه نوع وضعیت	آزمون من- وایت نی			
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۴/۳۳		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۸/۶۷		
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰		-۱۸/۸۳۳	۰/۰۰۱

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشـــان می‌دهد، در راهبرد پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشگیرانه برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشگیرانه برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکســـان نیســـت. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه ۳۹۸/۶۷) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه۱۵۴/۳۳) می‌باشد. لذا وضعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست. در جدول ۵ توزیع راهبرد آسیب‌شناسی سیاست‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشـگیری اولیه از اعتیاد بر حســب وضــعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

جدول ٥: توزیع راهبرد آسیب‌شناسی سیاست‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشگیری اولیه از اعتیاد بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

آسیب شناسی سیاست‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشگیری اولیه از اعتیاد-نوع وضعیت	آزمون من- وایت نی			
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۷/۲۰		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۵/۸۰		
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰		-۱۸/۱۵۸	۰/۰۰۱

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد، در راهبرد آسیب‌شناسی سیاست‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشگیری اولیه از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد آسیب‌شناسی سیاست‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشگیری اولیه از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکسان نمی‌باشد. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۳۹۵/۸۰**) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۱۵۷/۲۰**) می‌باشد. لذا وضعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست. در جدول ۶ توزیع راهبرد اعمال مدیریت دانش در رویکرد فرهنگی پیشگیری از اعتیاد بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

جدول ٦: توزیع راهبرد اعمال مدیریت دانش در رویکرد فرهنگی پیشگیری از اعتیاد را بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

اعمال مدیریت دانش در رویکرد فرهنگی پیشگیری از اعتیاد نوع وضعیت	آزمون من- وایت نی			
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۹/۴۰		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۳/۶۰	-۱۸/۱۲۶	۰/۰۰۱
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰			

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشـان می‌دهد، در راهبرد اعمال مدیریت دانش در رویکرد فرهنگی پیشگیری از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد اعمال مدیریت دانش در رویکرد فرهنگی پیشگیری از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکسان نیست. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۳۹۳/۶۰**) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۱۵۹/۴۰**) اسـت. لذا وضـعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیسـت. در جدول ۷ توزیع راهبرد

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

اعمال بهره‌مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

جدول ۷: توزیع راهبرد اعمال بهره‌مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

بهره مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد		آزمون من- وایت نی		
نوع وضعیت				
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۷/۱۶		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۵/۸۴	-۱۸/۴۹۲	۰/۰۰۱
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰			

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد، در راهبرد اعمال بهره‌مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد بهره‌مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکسان نیست. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۳۹۵/۸۴**) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه۱۵۷/۱۶) است. لذا وضعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست. در جدول ۸ توزیع راهبرد اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از عوامل پیشران در گرایش به مواد و کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل محافظت‌کننده در جامعه بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) ارائه شده است.

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

جدول ۸: توزیع راهبرد اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از عوامل پیشران در گرایش به مواد و کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل محافظت‌کننده در جامعه بر حسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا)

اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از عوامل پیشران در گرایش به مواد و کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل محافظت کننده در جامعه نوع وضعیت		آزمون من- وایت نی		
نوع وضعیت	نمونه کل (تعداد مشاهدات معتبر)	میانگین رتبه‌ها	مقدار Z	معناداری
وضعیت موجود(میزان اجرا)	۲۷۵	۱۵۶/۳۵		
میزان اهمیت (قابلیت اجرا)	۲۷۵	۳۹۶/۶۵	-۱۸/۵۴۵	۰/۰۰۱
نمونه کل(مشاهدات معتبر)	۵۵۰			

همان‌گونه که یافته‌های جدول فوق نشـــان می‌دهد، در راهبرد اعمال ســیاســـت‌های پیشـــگیرانه از عوامل پیشـــران در گرایش به مواد و کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل محافظت‌کننده در جامعه برحســـب وضـــعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر؛ راهبرد اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از عوامل پیشران در گرایش به مواد و کاهش عوامل خطر و تقویت عوامل محافظت‌کننده در جامعه برحسب وضعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) یکسان نیست. بدین ترتیب که میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۳۹۶/۶۵**) بیشتر از میزان وضعیت موجود (میزان اجرا) راهبرد (با میانگین رتبه **۱۵۶/۳۵**) است. لذا وضعیت موجود راهبرد (میزان اجرا) مطلوب نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی بر حســـب میزان اهمیت (قابلیت اجرا) و وضـــعیت موجود (میزان اجرا) بود. نتایج نشـــان داد که بین راهبردهای هشـــت گانه مدیریت راهبردی پیشـــگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی بر حســـب وضـــعیت موجود (میزان اجرا) و میزان اهمیت (قابلیت اجرا) تفاوت معناداری به نفع میزان اهمیت (قابلیت اجرا) وجود دارد. به بیان دقیق‌تر با توجه به بزرگتر بودن میانگین رتبه‌های میزان اهمیت (قابلیت اجرا) راهبردهای هشت‌گانه نسبت به

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

میانگین رتبه‌های وضعیت موجود (میزان اجرا) می‌توان چنین گفت که در حوزه وضعیت عملیاتی شدن راهبردهای هشت‌گانه مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی در سطح مطلوبی نیست. راهبرد اول (تعامل هم‌افزا) بین دستگاه‌های مختلف فرهنگی در امر پیشگیری به همراه برنامه‌های عملیاتی ذیل آن از حیث وضعیت موجود (میزان اجرا) از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی کشور از خط برش و یا میانگین آزمون پایین‌تر بود. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان‌فر (۱۳۹۷) با عنوان بررسی علل ناکارآمدی سیاست‌گذاری ایران در پیشگیری اولیه از سوءمصرف مواد مخدر همسو است. وی عنوان کرد که ضعف همکاری‌های بین بخشی و تکثر و تداخل نهادهای متولی در امر پیشگیری به عنوان یکی از عوامل اساسی در آسیب‌شناسی از سوی نخبگان کشور اعلام شده است.

راهبرد دوم (اعمال سیاست‌های پیشگیرانه در محیط‌های آموزشی) به همراه برنامه‌های عملیاتی ذیل آن از حیث وضعیت موجود (میزان اجرا) از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی کشور از خط برش و یا میانگین آزمون پایین‌تر بوده و در سطح مطلوبی قرار نداشت. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان‌فر (۱۳۹۷) با عنوان بررسی علل ناکارآمدی سیاست‌گذاری ایران در پیشگیری اولیه از سوءمصرف مواد مخدر همسو است. وی عنوان کرد که ذاتی نبودن امر پیشگیری در وظیفه نهادهای آموزشی مانند وزارت آموزش و پرورش، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان صدا و سیما، کم رنگ بودن استفاده از سمن‌ها (در مدارس)، تمایل مدیران به برنامه های زود بازده و کوتاه مدت، عدم تناسب سیاست‌های پیشگیری با حجم و عمق مساله اعتیاد به عنوان عوامل اساسی در آسیب‌شناسی از سوی نخبگان کشور اعلام شده است. ضمن آنکه آموزش و پرورش به عنوان یک اصل در پیشگیری مورد اتفاق نظر قرار گرفته است؛ به طوری که در اصول ششم، هفتم و هشتم از اصول شانزده‌گانه پیشگیری موسسه نایدا، به آموزش و برنامه‌های پیشگیری از سن کودکی و دوره ابتدایی و راهنمایی و متوسطه تاکید جدی شده است (صرامی، قربانی و تقوی، ۱۳۹۲). همچنین در کشورهای موفق به آموزش‌های مدرسه محور تاکید شده است؛ به طور نمونه در بررسی تجارب برخی کشورها نظیر آمریکا، انگلستان و اسکاتلند و

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

...، محل اجرای برنامه‌های پیشگیرانه را آموزش و پرورش و مدرسه قرار داده‌اند (مدنی قهفرخی و محمدرزاقی، ۱۳۹۰). علاوه بر این، در اسناد بالا دستی نظیر بند چهارم سیاست‌های کلی نظام در امر مبارزه ابلاغی از سوی رهبر انقلاب در مهرماه ۱۳۸۵، مصوبات ستاد مبارزه با مواد مخدر از سال ۱۳۶۷ تاکنون، بند ز ماده ۹۷ قانون برنامه چهارم توسعه و ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه، همگی بر ارائه خدمات پیشگیرانه در محیط‌های آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها با بهره‌گیری از متون و کتب درسی، تولید محتوای آموزشی روزآمد و تلاش برای بهره‌گیری از تشکل‌های دانش‌آموزی و دانشجویی تاکید ورزیده‌اند. لیکن آنچه در اجرا مشاهده می‌گردد بر اساس نتایج ارزشیابی سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد حد فاصل سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ نرخ سطح پوشش محیط‌های آموزشی حدود ۱۵ درصد برآورد شده است. ضمن آنکه از ظرفیت کتب درسی صرفا در دو پایه تحصیلی مدارس آن هم به صورت محدود استفاده شده است. موضوعات برشمرده سبب فقر آگاهی، ضعف دانش و مهارت نوجوانان و جوانان کشور شده و زمینه را برای رشد میزان شیوع مصرف و اختلال مصرف مواد در دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم و هنرستان‌ها و دانشگاه‌ها فراهم نموده است. طاووسی (۱۳۸۸) در تحقیقی به این نتیجه رسید که انجام مداخله آموزشی طراحی شده بر اساس نظریه توسعه یافته عمل منطقی (باور و نگرش) می‌تواند در پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان (افزایش قصد پرهیز) تاثیر مطلوبی داشته باشد.

راهبرد توانمندسازی شهروندان با استفاده از ظرفیت نهادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی به همراه برنامه‌های عملیاتی ذیل آن از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی کشور از خط برش و یا میانگین آزمون اندکی پایین‌تر بود. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان‌فر(۱۳۹۷) انطباق دارد. وی مطرح کرده که ضعف بهره‌مندی از ظرفیت گروه‌های مرجع و تاثیرگذار در عمومی کردن امر مبارزه، فقدان مدل پیشگیری مبتنی بر بازاریابی اجتماعی در کشور، فقدان برنامه عملیاتی با مخاطب-قالب- زمان و مکان مشخص، فقدان آمادگی مردم برای مواجهه با خطر در عرصه پیشگیری، عدم بهره‌گیری مناسب از ظرفیت لایه‌های مختلف جامعه در عرصه پیشگیری، کم رنگ بودن استفاده از سمن‌ها و جذب

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

مشـارکت‌های مردمی، سـطح پوشـش ناکافی برنامه‌های پیشـگیری و ضـعف برنامه‌های اجتماع محور محلی از سـوی نخبگان کشـور اعلام شـده اسـت. ضـمن آنکه در برنامه‌های سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد کشور (۱۳۹۰)، استانداردهای برنامه پیشگیری از اعتیاد (۲۰۱۵ دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سـازمان ملل متحد)، برنامه‌های چهارم و شـشـم توسـعه، سـیاسـت‌های کلی مبارزه با مواد مخدر و مصـوبات جلسـات سـتاد مبارزه با مواد مخدر ریاسـت جمهوری به اجتماعی شـدن امر مبارزه با ایجاد حسـاسـیت و دغدغه و توانمندسازی آحاد جامعه تاکید شده است. بر اساس اعلام کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر، سـمن‌های پیشـگیری اولیه از اعتیاد در ایران حدود هزار سـمن بوده که توان مداخلات اجتماعی در ابعاد مختلف برای جمعیت ۵۴ میلیون نفری ۱۵ تا ۶۴ سال کشور را نداشـته و این نقیصـه سـبب رشـد شـیوع مصـرف مواد و همچنین اختلال مصـرف مواد در کشـور در دهه اخیر شـده اسـت. همچنین نتایج با پژوهش‌های خسـروی (۱۳۹۱) مبنی بر سیاست‌گذاری‌های غیر مشارکتی، حمیدی فر (۱۳۹۶) در خصوص ضرورت بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی در پیشگیری از اعتیاد و هاشمی (۱۳۸۵) مبنی بر ضرورت توانمندسازی و مشارکت سازمان های مردم نهاد انطباق دارد.

راهبرد چهارم پایش مداوم محیط اجتماعی از حیث فراهم بودن مداخلات پیشـگیرانه به همراه برنامه‌های عملیاتی آن از حیث وضـعیت موجود (میزان اجرا) از منظر کارشـناسـان حوزه فرهنگی کشـور از خط برش و میانگین آزمون پایین‌تر و در سـطح مطلوب قرار نداشت. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان فر(۱۳۹۷) و نتایج پژوهش برهنی و استفنز[1] (۲۰۰۷) در خصوص ضعف برنامه‌های اجتماع محور محلی انطباق دارد.

راهبرد پنجم آسـیب‌شـناسـی سـیاسـت‌های فرهنگی در حال اجرا در پیشـگیری اولیه از اعتیاد به همراه برنامه‌های عملیاتی آن از جمله آسـیب‌شـناسـی سـاختاری، مدیریتی و برنامه‌های اجرا شده و در حال اجرا از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی کشور از خط برش پایین‌تر بوده و میانگین آزمون در سطح مطلوب قرار نداشت. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان فر (۱۳۹۷) انطباق دارد. وی عنوان کرد عدم ادغام فعالیت‌های پیشـگیری در

1. Breheny & Stephens

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

ساختار دستگاه‌های اجتماعی کشور، ناهماهنگی در برنامه‌های پیشگیری، ضعف همکاری‌های بین‌بخشی، ناکارآمدی ساختار پیشگیری چند نهادی، عمر کوتاه مدیریتی و بی‌ثباتی سیاست‌های پیشگیرانه از سوی نخبگان کشور اعلام شده است. همچنین با نتایج پژوهش خسروی (۱۳۹۲) مبنی بر هدفمند نبودن برنامه‌ها، در اولویت قرار نداشتن رویکرد پیشگیری، عدم تمایل سازمان‌ها به پذیرش مسئولیت در این عرصه، نگاه رفع تکلیفی سازمان‌ها به پیشگیری و انجام کارهای موازی توسط دستگاه‌های پیشگیری و ابراهیم بابایی (۱۳۹۱) مبنی بر تصمیم‌گیری‌های از بالا در عرصه پیشگیری و عدم توجه به واقعیت‌های اجتماعی، عدم تلاش برای کاهش فقر فرهنگی در جامعه و ضعف رویکرد فرهنگی در برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد انطباق دارد.

راهبرد ششم اعمال مدیریت دانش در رویکرد پیشگیری از اعتیاد به همراه برنامه‌های عملیاتی آن از جمله تشکیل بانک اطلاعات پیشگیری، افزایش دانش و تولید منابع علمی پیشگیری، ارتقاء دانش و آموزش تخصصی منابع انسانی، مبادله دانش کاربردی پیشگیری با مراکز علمی و تعامل با مراکز علمی از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی از خط برش پایین‌تر بوده و میانگین آزمون در سطح مطلوبی قرار نداشت. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان‌فر(۱۳۹۷) مبنی بر فقدان آمادگی متولیان برای مواجهه با ریسک در عرصه پیشگیری انطباق دارد.

راهبرد هفتم بهره‌مندی از تمامی ظرفیت‌های فرهنگی موجود در سازمان‌های دولتی و غیردولتی پیشگیری از اعتیاد به همراه برنامه‌های عملیاتی آن از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی کشور از خط برش یا میانگین آزمون پایین‌تر بوده و در سطح مطلوبی قرار نداشت. این موضوع با نتایج پژوهش مهدویان‌فر (۱۳۹۷) و سوادکوهی، نوروزی و نوروزی (۱۳۸۵) مبنی بر ضعف همکاری‌های بین بخشی و کمرنگ بودن استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی انطباق دارد.

راهبرد هشتم اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از عوامل پیشران در گرایش به مواد به همراه برنامه‌های عملیاتی آن از منظر کارشناسان حوزه فرهنگی کشور از خط برش یا میانگین آزمون پایین‌تر بوده و در سطح مطلوبی قرار نداشت. این موضوع با نتایج

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

پژوهش‌های بخشانی، عرب، میری مقدم و ظفریابی (۱۳۹۶)، اسمعیل پور (۱۳۹۶)، سلطانی و مهرانفر (۱۳۹۵) و خوشابی (۱۳۸۶) و سویفت و دیویدسون[1] (۱۹۹۹) در خصوص ارتقاء سیاست‌های پیشگیری از مصرف مواد و همچنین تقویت عوامل محافظ و کاهش عوامل خطر انطباق دارد.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر عدم وجود سوابق تجربی کافی پیرامون موضوع مورد مطالعه در داخل کشور و نیز مشکلات مرتبط با هماهنگی و همکاری اعضای نمونه بود. با توجه به پایین بودن میزان وضع موجود (میزان اجرا) راهبردهای هشت‌گانه پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی نسبت به میزان اهمیت (قابلیت اجرا)، پیشنهاد می‌شود به منظور حسن اجرای مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی، از سوی ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، مکانیسم‌های نظارتی و کنترلی در نظر گرفته شود و نهاد و یا ارگانی به عنوان بازوی نظارتی ستاد عهده‌دار آن شود تا به واسطه اخذ بازخوردهای کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت؛ اثربخشی مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی را مورد رصد و ارزیابی مستمر قرار دهد تا شاهد کاهش نرخ بروز اعتیاد در کشور باشیم. همچنین کمیته فرهنگی و پیشگیری ستاد مبارزه با مواد مخدر به عنوان مرجع هماهنگ کننده برنامه های فرهنگی و پیشگیری دستگاه های عضو و مرتبط با ستاد، نسبت به ایجاد تحول و روز آمدی برنامه ها در کانون های هدف اقدامات موثر و لازم را انجام دهد.

سال شانزدهم، شماره ۶۴، تابستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 64, Summer 2022

منابع

ابراهیم بابایی، اعظم (۱۳۹۱). *رابطه بین عوامل فرهنگی با پیشگیری از اعتیاد در جوانان شهر اصفهان*. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ نشده، واحد خوراسگان.

اسمعیل پور، عبدالله (۱۳۹۶). *بررسی اثربخشی آموزش مهارت های زندگی درتغییرنگرش نوجوانان وجوانان به سوء مصرف مواد*. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، چاپ نشده، دانشگاه پیام نور.

1. Swift & Davidson

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

بحرینی بروجنی، مجید؛ قاید امینی هارونی، غلامرضا؛ سعید زاده، حمیدرضا و سپهری بروجنی، کبری (۱۳۹۳). بررسی اثر بخشی چهار روش آموزش پیشگیری از سوء مصرف مواد بر تغییر نگرش نسبت به اعتیاد و مواد مخدر در دانش آموزان پسر مقطع متوسطه. *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد*، ۱۶(۲)، ۴۳-۵۱.

بخشانی، نورمحمد؛ عرب، سعید؛ میری مقدم، نورالدین، ظفریابی، ریحانه (۱۳۹۶). *بررسی نقش ارزشهای دینی خانواده در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر*. دومین کنگره ملی روان شناسی و آسیب های روانی-اجتماعی.

برقراری، سمیه (۱۳۹۱). *بررسی میزان اثربخشی برنامه آموزش مهارت های زندگی بر پیشگیری اولیه از اعتیاد در دانش آموزان مقطع راهنمایی استان قم*. شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر استان قم، دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر.

پورمنافی، ابوالفضل و قربانی، ابراهیم (۱۳۹۷). پیشگیری نوین: نقش رسانه مجازی در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۴۹)، ۹-۲۲.

حمیدی فر، هادی (۱۳۹۶). *نقش سرمایه اجتماعی در پیشگیری از اعتیاد در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال*. دومین کنگره ملی روانشناسی و آسیب های روانی —اجتماعی.

خسروی، عزت‌الله (۱۳۹۱). *تحلیل چرایی ناکارآمدی برنامه های پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر و روان- گردان ها از نظر جوانان و مسئولان شهر اصفهان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه اصفهان.

خوشابی، کتایون (۱۳۸۶). *تدوین الگوی پیگیری بر اساس عوامل خطرساز و محافظت کننده در دانش آموزان دبیرستانی تهران*. طرح پژوهشی مرکز تحقیقات سوءمصرف و وابستگی مواد، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

دانایی، ابوالفضل؛ طیبی راد، راحله؛ خاتمی، راحله سادات و رنجبر، رسول (۱۳۹۷). بررسی تأثیر جذابیت فرد مشهور بر اثربخشی تبلیغات پیشگیری از اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۵۰)، ۱۵۵-۱۷۴.

درویشی، صیاد؛ بختیاری، لطفعلی و گله جاری، بهمن (۱۴۰۰). چالش های انتظامی در پیشگیری از اعتیاد از طریق مقابله با توزیع مواد مخدر صنعتی (مطالعه موردی کلانتری‌های شهرستان کرمانشاه). *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۰)، ۶۷-۹۶.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

دیوید، فرد. آر (۱۳۹۷). *مدیریت استراتژیک*. {ترجمه: پارسائیان، علی و اعرابی، محمد}. تهران: نشر دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ سی و ششم. (سال انتشار اثر اصلی، ۱۹۹۹).

ساروخانی، باقر (۱۳۸۷). *روشهای تحقیق در علوم اجتماعی: اصول و مبانی (جلد ۱)*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سلطانی، ایرج و مهرانفر، ابراهیم (۱۳۹۵). بررسی تاثیر ابعاد آمیخته بازاریابی اجتماعی بر پیشگیری از مصرف مواد مخدر مورد مطالعه: دانش آموزان پسر دبیرستان‌های استان اصفهان. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ۵(۱)، ۴۷-۶۰.

سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد کشور (۱۳۹۰). *ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری*، اداره کل فرهنگی و پیشگیری، تهران، طراحان ایماژ.

سوادکوهی، علی اصغر؛ نوروزی، رضا علی و نوروزی، اسدالله (۱۳۸۵). بررسی میزان اثربخشی آموزش اصول اخلاقی و انسانی در پیشگیری از اعتیاد و رابطه آن با روش های موجود دیگر. *مجله علوم انسانی*، ۱۵(۶۶)، ۱۶۳-۱۹۲.

صالحی امیری، رضا و عبدالملکی، حسین (۱۳۹۳). رهیافتی آسیب‌شناختی به راهبردهای فرهنگی پیشگیری از اعتیاد در ایران؛ از سیاست‌گذاری تا عملیاتی‌سازی. *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۴(۱۳)، ۱۰۱-۱۳۲.

صرامی، حمید؛ قربانی، مجید و تقوی، منصور (۱۳۹۲). بررسی دو دهه تحقیقات شیوع‌شناسی مصرف مواد در بین دانشجویان دانشگاه‌های ایران. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۷(۲۷)، ۹-۳۶.

طاووسی، محمود (۱۳۸۸). *بهینه سازی نظریه عمل منطقی جهت پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان*. پایان نامه دکترای آموزش بهداشت، چاپ نشده، دانشگاه تربیت مدرس.

عبداللهی، سامان و دارابی، شهرداد (۱۳۹۹). مدل ساختاری نقش عوامل محیطی و خانوادگی در پیشگیری رشدمدار از گرایش به مصرف مواد مخدر و روان‌گردان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۵۸-۴۱.

مدنی‌قهفرخی، سعید و محمدرزاقی، عمران (۱۳۹۰). *اعتیاد در ایران*. تهران: نشر ثالث.

ممیز، احمدرضا؛ گلشنی، علیرضا و طالبیان، محمد حسن (۱۴۰۰). نقش سیاست گذاری آموزشی در تغییر آگاهی و نگرش (درک خطر) نوجوانان و جوانان در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۱)، ۱۱۹-۱۴۴.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]

مهدویان فر، مسعود؛ مسعودنیا، حسین و یزدانی زازرانی، محمد رضا (۱۳۹۸). موانع اجرایی سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران در پیشگیری اولیه از اعتیاد (۱۳۷۵-۱۳۹۵). *فصلنامه اعتیادپژوهی*،۱۳(۵۱)، ۵۵-۷۰.

مهدویان‌فر، مسعود (۱۳۹۷). بررسی علل ناکارآمدی سیاست‌گذاری ایران در پیشگیری اولیه از سوءمصرف مواد مخدر. *فصلنامه علمی - پژوهشی سیاستگذاری عمومی*، ۴(۴)، ۷۷۹-۷۹۷.

هاشمی، علی (۱۳۸۵). *مؤلفه های مؤثر بر طراحی مدل مدیریت کاهش تقاضای موادمخدر در ایران با تأکید بر ابعاد اقتصادی*. پایان نامه دکترای مدیریت بازرگانی، چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی ایران.

References

Afuseh, E., Pike, C. A., & Oruche, U. M. (2020). Individualized approach to primary prevention of substance use disorder: age-related risks. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 15(1), 1-8.

Breheny, M., & Stephens, C. (2007). Irreconcilable differences: Health professionals' constructions of adolescence and motherhood. *Social science & medicine*, 64(1), 112-124.

Chen, J., Liu, L., Liu, H., Long, D., Xu, C., & Zhou, H. (2020). The Spatial Heterogeneity of Factors of Drug Dealing: A Case Study from ZG, China. *ISPRS international journal of geo-information*, 9(4), 205-218.

Dingle, G. A., Cruwys, T., & Frings, D. (2015). Social identities as pathways into and out of addiction. *Frontiers in psychology*, 6, 1795.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610.

Paquette, K. L., Winn, L. A. P., Wilkey, C. M., Ferreira, K. N., & Donegan, L. R. W. (2019). A framework for integrating young peers in recovery into adolescent substance use prevention and early intervention. *Addictive behaviors*, 99, 1-10.

Spoth, R. L., Guyll, M., & Day, S. X. (2002). Universal family-focused interventions in alcohol-use disorder prevention: cost-effectiveness and cost-benefit analyses of two interventions. *Journal of Studies on Alcohol*, 63(2), 219-228

Swift, R., & Davidson, D. (1998). Alcohol hangover: mechanisms and mediators. *Alcohol health and research world*, 22(1), 54-60.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2015). *World Drug Report* (United Nations publication, Sales No. E. 15. XI. 6).

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-03]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.64.103]